

JON ELSTER

Per Pau Rausell Köster

JON ELSTER VA NÀIXER A LA FREDA OSLO EL 1940. DESPRÉS DE CINQUANTA-QUATRE ANYS ÉS UN PENSADOR QUE GENERA MOLTA ATENCIÓ EN MOLTES DISCIPLINES DE LES CIÈNCIES SOCIALS. A LA SEUA CIUTAT NATAL ES LLICENCIA EN FILOSOFIA AMB UNA TESI SOBRE HEGEL. ES TRASLLADA A PARÍS I OBTÉ EL DOCTORAT EN SOCIOLOGIA, ARA AMB UNA DISSERTACIÓ SOBRE MARX, DIRIGIDA SORPRENENTMENT PER RAYMOND AARON. A PARÍS S'AMARA DE LA FOGOSITAT INTEL·LECTUAL DELS PENSADORS EUROPEUS DELS ANYS SEIXANTA, I COMPLETA UNA FORMACIÓ PLURIDISCIPLINAR. SEDUÏT PER L'ENERGIA DE LES UNIVERSITATS AMERICANES, I UNA MICA DECEBUT PER LA FALTA DE SENTIT COMÚ DEL MÓN ACADÈMIC FRANCÉS, CREUA L'ATLÀNTIC I COMENÇA A FREQUËNTAR LA UNIVERSITAT DE CHICAGO. PRIMER HO FA COM A PROFESSOR VISITANT I, A PARTIR DE 1986, COM A PROFESSOR A TEMPS COMPLET, ENCARA QUE NO HA DEIXAT DE RECÓRRER EN TOTS ELS SENTITS POSSIBLES EL TRIANGLE GEOGRÀFIC I VITAL DE CHICAGO-PARÍS-OSLO. EL SEU INTEL·LECTE TAMBÉ HA RECORREGUT UN ATZARÓS PERIPLE, DES D'UN MARXISME CRÍTIC FINS A UNA NO DISSIMULADA FE EN L'INDIVIDUALISME METODOLÒGIC. DE LA SEUA ETAPA EUROPEA PROVENEN LES PUBLICACIONS SOBRE EL MARXISME, I DE L'AMERICANA AQUELLES QUE TRACTEN DE LA RACIONALITAT. AVUI ACCEPTA I INTERIORITZA LA SEUA PERPLEXITAT INTEL·LECTUAL I DEMOSTRA UNA REAL I MADURA MODÈSTIA. LA SEUA VOLUNTAT ÉS D'APROXIMAR-SE AL COMPORTAMENT DELS ÉSSERS HUMANS I DE LA SOCIETAT, PERÒ SENSE NEGAR LES LIMITACIONS DE LES CIÈNCIES SOCIALS. LA SEUA FIGURA FA HONOR A LA SEUA "NORDICITAT"; AMB UNA ALÇADA IMponent UTILITZA D'ESCUT EL SERRELL CANÓS I ABUNDANT PER AFRONTAR EL MÓN. AQUESTA ENTREVISTA L'HEM REALITZADA APROFITANT LA SEUA ESTADA A VALÈNCIA AMB MOTIU DEL CONGRÉS ANUAL DE L'ASSOCIACIÓ EUROPEA DE L'ELECCIÓ PÚBLICA: UN CORRENT DE PENSAMENT ECONÒMIC NO COMPLETAMENT CÒMODE PER ALS INSTRUMENTALS METODOLÒGICS DE JON ELSTER. LES RESPOSTES, NO EXCESSIVAMENT LLARGUES, APAREIXEN SEMPRE DESPRÉS D'UN REFLEXIU SILENCI. ELS TITUBEJOS VERBALS, PERÒ, SÓN MÉS APARENTS QUE NO REALS, I EL SEU DISCURS, TAN BON PUNT FETA LA TRANSCRIPCIÓ, NO ÉS SOLAMENT COHERENT SINÓ TAMBÉ ATREVIT.

UN EXCEL·LENT PENSADOR CONFÓS

ELSTER O L'EXHUBERÀNCIA NEURONAL

Jon Elster incompleix les cinc condicions bàsiques que necessita un científic social per poder considerar-se com a tal. En primer lloc, no ha fixat la seua residència en cap vedat clos des del qual administrar, amb mesura i a selectes audiències, la sapiència que hom suposa als investigadors d'aquesta branca del saber. Per contra, no ha deixat de moure's, de la Nourega que el va veure nàixer al París que el va veure estudiar, dels Estats Units d'Amèrica (perquè té una mena de fixació per Chicago) a la vella Europa, una altra vegada, per fixar la seua residència en una espècie de continu salt per l'Atlàntic, d'un congrés saberut a una estada a curta a Escandinàvia o en l'edifici de les Nacions Unides. Massa viatge perquè se sedimenten les idees i s'aclaresquen òptimament.

La segona condició té relació amb la proverbial prudència amb què l'Acadèmia dicta que han d'articular-se les coses meditades. I Elster sembla ser posseït per una mena d'incontinència mental de tal casta que la seua producció escrita és senzillament abassegadora. Llibres, articles, col.laboracions i ponències se succeeixen en una quantitat que no sols aclapara, sinó que fa inútil qualsevol intent de rastrejar amb cert mètode i exhaustivitat tot allò que ell ha creat. Massa loquacitat perquè tot el que ha dit siga sempre estrictament rellevant.

I encara n'hi més. Si la vèrbola és un do que Elster posseeix i prodiga, la versatilitat de temes sobre els quals pontifica és, senzillament, una demostració d'exhuberància neuronal. Un sociòleg que escriu sobre psicologia? un economista que matisa raonaments de filosofia política? un constitucionalista que polemilitza sobre la teoria de la decisió? un apassionat de la teoria de jocs que fa de metodòleg? un políticòleg que analitza Stendhal? un filòleg que estudia Tocqueville? Això i més coses encara és el nostre subjecte. Talment un huracà que publica tota la reflexió que elabora el seu cervell.

De la puresa de la metodologia, –quarta condició–, i de l'adequada utilització de les eines analítiques pertinents, el bo de Jon en sap, però per passiva. Qui ha vist que algú manege amb desimboltura dilemes de presoners i altres eixelebrats dels jocs no cooperatius, per teoritzar sobre les transformacions socials i la interacció de les classes? Qui ha vist un marxista certificar la defunció del funcionalisme i l'estructuralisme per reclamar, tot seguit, la necessitat de continuar amb la reflexió sobre la transició al socialisme? O, dit d'una altra manera, ¿com podem suportar un sociòleg d'esquerres que empra les eines de la microeconomia neoclàssica per parlar de moralitat o dels límits de la racionalitat individual o de la discussió, també racional, però col.lectiva, o de la necessitat de controlar determinats processos constitucionals? Individualisme metodològic a ultrança per furgar en la misèria i la dinàmica dels col.lectius econòmics i polítics i de les societats. No oblidem que Elster és un dels creadors i un dels màxims sustentadors del marxisme analític.

Finalment, Elster s'atreveix a fer una cosa que és taxativament prohibida en la professió. Cap ni un dels seus escrits té un títol que parle de la distància que separa un investigador del vulgar lector mitjà. Cap ni un inclou altres referències que les de la seua fèrtil imaginació i el record, quan decideix d'encapçalar els seus textos amb noms d'aquesta guisa: *Raiim verd*, *El ciment de la societat*, *Els judicis salomònics*, *Ulisses i les sirenes*, *Alternatives al capitalisme*, *El jo múltiple*, *La (im)possibilitat d'una política racional* o *Domar la sort*.

Per damunt d'aquestes greus deficiències en el seu trajecte vital, sempre en la recerca del coneixement rellevant per esbrinar els mecanismes que regeixen les societats modernes, un, al cap i a la fi, el pren en compte: no per la vivisecció que fa de determinades concepcions caduques del marxisme, ni per la pesada insistència a portar fins a l'última conseqüència la racionalitat instrumental tan cara als economistes, ni per la paciència amb què discorre sobre els processos polítics, sinó pel nombre de vegades que és capaç de dir, per mera desimboltura, “no ho sé”, en qualsevol de les conclusions amb què acaba els innumerables escrits. A qui posa de manifest els seus (o els nostres) límits, se li pot perdonar quasi tot. Especialment si aquest “tot” és una cura d'humilitat en qui ha estat capaç d'abraçar tantes i tan diverses branques del saber, sense detenir-se a considerar, ni gens ni mica a respectar, els doctes dogmes i normes dels qui en tan proba tasca el precediren.

Què fa una persona com vosté en una reunió de l'Associació de l'Elecció Pública?

No sé si entenc bé el fons de la pregunta. Ho dius perquè penses que l'Elecció Pública és un corrent de dretes i jo sóc d'esquerres? És aixó? O és perquè es tracta d'una reunió d'economistes i jo no ho sóc?

Bé, podria comentar tots dos aspectes. Vosté prové d'una tradició com la marxista, que de segur no és gaire confortable per a la majoria dels assistents d'aquesta reunió.

La resposta és: per què no? És la primera vegada que sóc en una reunió de l'Elecció Pública i potser és també l'última. Encara que conec des de fa més de vint anys molts dels investigadors que són membres d'aquest corrent, com ara Gerald Brennan, James Buchanan o Bruno Frey, considere que els supòsits centrals de l'Elecció Pública –com, per exemple, aquell que diu que els governants actuen exclusivament per interès propi– no són certs.

Però a l'Elecció Pública hi ha plantejaments molt més sofisticats...

Sí, ja ho sé, però els supòsits que els motiven encara són els mateixos.

Què ha canviat al llarg de la seua carrera d'investigador: les preguntes, les respostes, totes dues coses o cap ni una?

Bé, jo he esmerçat més de 20 anys a afirmar la validesa del marxisme. Després de tots aquests anys he arribat a la conclusió que el marxisme té una validesa limitada. Tot distingint entre els aspectes normatius i positius del marxisme, he arribat a la conclusió que els aspectes positius, si no falsos, sí que són prou imperfectes. El materialisme històric, la lluita de classes, la teoria de l'estat capitalista... Tot aquests conceptes tenen profundes deficiències metodològiques. L'altra part del marxisme és molt més potent: la crítica a l'exploració i l'alienació. Ara m'interessen aspectes més lligats a la racionalitat.

Potser ha hagut de posar-se força vegades a la defensiva per la seua formació marxista?

Algú va dir que jo no era un marxista analític sinó sentimental, i potser aquesta afirmació té molt de certa. És molt difícil desfer-se d'una vinculació emocional després de vint anys de treball.

Per què a una persona formada en la sociologia i la filosofia resulta tan atractiu l'instrumental econòmic?

Jo pense que hi ha dues explicacions. La primera està en el fet que els principis metodològics que em convencen són els que es basen en el comportament individual. L'altra raó és que fins ara, en l'àmbit de les ciències socials, la teoria de l'elecció racional és la més desenvolupada i poderosa per explicar el comportament individual, i aquesta teoria és en els fonaments de la ciència econòmica... També és cert que la teoria de l'elecció racional és tan sols una bona teoria que tenim sobre el comportament humà. Potser és com l'acudit aquell en què un home buscava una clau sota la llum d'un fanal i, quan li preguntaren si hi havia perdut la clau, ell va dir que no, però que era l'únic lloc on podia buscar-la perquè hi havia llum. Amb la teoria de l'elecció racional potser no trobarem la clau però almenys tindrem llum.

Amb això n'hi ha prou? No hi ha cap altra alternativa?

Si els desitjos de l'investigador són molt ambiciosos i vol teories amb capacitat predictiva, crec que no hi ha altres eines o teories alternatives. Si els desitjos són més modestos, tal com ho són com més va més els meus, i tenen només la intenció d'explicar els fets exposats, aleshores pense que sí que podem incorporar uns altres models. Fins i tot, cada dia jo valore més el paper de les emocions en l'explicació del comportament humà. Però això ja no val si vols teories amb forta capacitat predictiva.

«JO HE ESMERÇAT MÉS DE VINT ANYS A AFIRMAR LA VALIDESA DEL MARXISME I HE ARRIBAT A LA CONCLUSIÓ QUE TÉ UNA VALIDESA LIMITADA»

A *Judicis salomònics* utilitza analogies entre societat i individu. On és el nexa entre aquests dos conceptes?

Bé, utilitze les analogies precisament amb la intenció de criticar aquells que pensen que la societat té creences, preferències, i que actua. Per tant, és una crítica a aquesta presumpta analogia. Respecte dels punts de connexió, em sembla una pregunta immensa.

Aleshores, el quart capítol del llibre és una declaració de fe a l'individualisme metodològic?

Certament. Alguns partits polítics han assumit la idea que la societat és una unitat, que existeix una funció de benestar social i que pot triar la millor manera d'implementar les preferències socials. L'esquerra és especialment responsable d'aquesta fal·làcia.

**«CADA DIA VALORE MÉS EL PAPER DE
LES EMOCIONS EN L'EXPLICACIÓ DEL
COMPORAMENT HUMÀ»**

Al mateix llibre afirma que la raó bàsica que justificaria l'adopció de l'atzar en determinades decisions col·lectives o individuals és l'honestedat. Què vol dir això?

Seria la millor solució per a aquelles decisions on el resultat fóra indeterminat. Alguns tenen una supersticiosa creença en la raó. Són addictes a la raó. Es troben incòmodes amb decisions que no es poden justificar mitjançant la raó i inventen falses raons. I això vol dir autoenganyar-se, és a dir, no ser honest amb un mateix.

Ara li propose un joc. Jo definiré models d'organització social i vostè en farà un breu comentari.

D'acord.

El primer model és un sistema de planificació on els responsables d'aquesta i els encarregats de dur-la a terme són triats per un sofisticat test psicològic, el qual detecta aquells individus realment preocupats per l'interès públic.

No crec que hi hagués un test així, però com que es fa amb tanta freqüència en economia, ho podem suposar. De tota manera els individus haurien de ser no sols sensibles a l'interès públic sinó també competents. Amb això, no vull dir que ambdues característiques siguin incompatibles en una mateixa persona, però tampoc no van necessàriament lligades. La meua opció és de triar els competents i dissenyar un sistema institucional que minimitzàs els danys produïts per les actuacions autointeressades.

Un sistema de mercat on cada vint-i-cinc anys es tornàs a distribuir tota la riquesa entre el conjunt de la població.

No crec que funcionàs aquest sistema. Els propietaris de la riquesa buscarien maneres indirectes d'afavorir els seus propis descendents. No crec que fos possible un sistema així. Els plantejaments són una mica naïfs, perquè suposes que el comportament dels agents econòmics no es veurà modificat.

Aleshores, no hi ha manera de combinar la persistència d'incentius i justícia?

Jo sóc un defensor de la imposició progressiva i sobre les herències, però si arribem molt lluny potser incentivarem comportaments amb efectes contraris. Cal trobar un equilibri pragmàtic.

Com es pot crear un sistema social que afavoresca el comportament moral?

Bé, aquesta pregunta suposa la possibilitat de dissenys socials on nosaltres sabem per endavant quins seran els efectes a llarg termini. Però nosaltres no sabem res d'això ni com ho hem d'aconseguir.

**«ALGUNS TENEN UNA SUPERSTICIOSA
CREENÇA EN LA RAÓ. SÓN ADDICTES
A LA RAÓ. ES TROBEN INCÒMODES AMB
DECISIONS QUE NO ES PODEN
JUSTIFICAR MITJANÇANT LA RAÓ I
INVENTEN FALSES RAONS. I AIXÓ
VOL DIR AUTOENGANYAR-SE»**

Però si utilitzem analíticament un model basat en l'interès propi, realment no incentivem el comportament egoista?

Això pot ser cert. A nivell personal hem de confiar en els altres perquè ells confien en nosaltres, i això implica una certa fe. Tot no pot ser calculat... Certament, el millor sistema seria aquell que reduís els efectes negatius del comportament egoista i ampliàs al màxim els beneficis dels comportaments morals. Però amb aquesta afirmació contradic les meues afirmacions anteriors, perquè estic suposant que podem anticipar les conseqüències i dissenyar els sistemes socials. Com pots veure, el meu pensament també és molt confús, i això ho podries posar als titulars i seria totalment correcte.

Ara, jo li dic alguns noms i vostè me'ls comenta.

D'acord.

Albert Hirschman

Jo crec que és immensament imaginatiu, però quan troba alguna idea que sembla correcta, ell pensa que ha de ser necessàriament correcta.

Mancur Olson

Bé, ell té una gran influència, i usa el llenguatge adequat en el moment adequat. No crec que siga sorprenentment original però ha tingut sort en triar la direcció de les seues investigacions.

Gary Becker

Quan va guanyar el Premi Nobel, li vaig enviar una nota al seu despatx felicitant-lo, ja que son col·legues a Chicago. Puc dir que necessitem Gary Becker si volem saber on és el límit. Per tal de conèixer el límit cal algú que el traspasse i, per tant, fa falta que algú com Becker vaja més enllà del límit de les possibilitats de l'anàlisi de l'elecció racional. Becker ens mostra on és la frontera del que és plausible.

Jürgen Habermas

Habermas és un kantià metafísic. Jo crec que les seues visions sobre la comunicació són bàsicament correctes, però malauradament són expressades en un llenguatge impenetrable. Pense que és possible de traduir Habermas a un llenguatge no habermasià, i aleshores les idees apareixen amb genialitat.

Raymond Aaron

Crec que té moltes virtuts: el sentit comú, l'habilitat per a seguir els fets polítics i la capacitat d'extraure dels detalls els fets significatius. Algú va dir que podia ser el nostre Tocqueville si no estigués tan aferrat a la realitat que estudiava. Crec que el que més aprecie és el seu sentit comú. Almenys a França, això era una virtut. Quan jo hi estudiava l'ambient intel·lectual era un desert de sentit comú.

James Buchanan

No conec el treball de Buchanan amb la mateixa profunditat que el dels autors anteriors. Jo compartiria amb ell la necessitat de tenir marcs institucionals estables, per tal d'evitar el risc de l'actuació dels polítics sense aquestes restriccions constitucionals. I no estaria d'acord amb la insistència que fa de la regla de la unanimitat, que a efectes pràctics és inacceptable. Però de tota manera no conec totes les extensions del seu treball.

Què sap d'Espanya?

Bé, no en sé massa. Conec més Itàlia, però m'ha fet la sensació que Espanya és una societat més conservadora i tradicional i que encara ha de recórrer el camí de la modernització. Però açò no és més que una impressió de turista.

Com busca el títol dels seus llibres? *El ciment de la societat, Judicis salomònics, Ulisses i les sirenes, Domar la sort...* no són títols habituals en el món acadèmic.

Els títols sobre la racionalitat provenen de la literatura o de la Bíblia. Sempre tinc grans discussions amb els meus amics al voltant desl títols dels meus llibres. Jo crec que els títols són importants i no han de ser completament explícits. Han d'intrigar, suggerir, generar una certa curiositat sobre el que hi ha al darrere.

